

KAFDAĞI

Cilt: 4, Sayı: 2, Haziran 2019, 134-148

Gönderim Tarihi: 17.12.2019

Kabul Tarihi:26.12.2019

HİLAL-İ AHMER İMDAT HEYETİ'NİN BAYBURT'TAKİ FAALİYETLERİ Activities of The Red Crescent's Third Sanitary Emergency Committee in Bayburt

Selçuk URAL

Prof. Dr. Kafkas Üniversitesi,
Fen-Edebiyat Fakültesi,Tarih Bölümü
sural25@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0001-9206-6661

Tuğba DAŞKIRAN

Bilim Uzmanı, Kafkas Üniversitesi,
Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
tdaskiran00@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-4004-496X

Çalışmanın Türü: Araştırma

Öz

Birinci dünya savaşı Rus işgali ve Taşnak mezalimine yol açarak Erzurum vilayeti üzerinde yıkıcı bir etki meydana getirmiştir. Bayburt Trabzon-Erzurum yolu üzerinde stratejik bir coğrafyada bulunması hasebiyle savaşın etkilediği kazaların başında geliyordu.

Bayburt şehri ve köyleri savaş yüzünden yaşanamayacak hale geldi. Kaza nüfusunun üçte biri ya ölmüş ya da memleketlerini terk etmişti. Hayat adına ne varsa yok olma noktasına gelmişti. Tarım ve hayvancılık zayıflamış ve halkın ihtiyaçlarını karşılayamaz hale gelmişti. Temizlik ve salgın hastalıklar her geçen gün tehlikeli bir hal almaktaydı.

Hilal-i Ahmer Üçüncü Sıhhiye İmdat Heyeti'nin Bayburt'ta Darüleytam, dispanser ve eczane açmak, muhtaçlara gıda ve giyim yardımı şeklinde yürüttüğü faaliyetler yokluk ve yoksulluk içindeki bölgede insanlara ümit ışığı olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Hilal-i Ahmer /Kızılây, Erzurum, Bayburt, Darüleytam, Dispanser.

Abstract

World War I made a destructive effect on the province of Erzurum by leading to Russian occupation and Dashnak atrocity. Bayburt was the main among the districts affected by the war due to its strategic position on the Trabzon-Erzurum road.

The city and villages of Bayburt became unliveable due to warfare. One third of the district's population had either died or left their homeland. Almost all life had been subjected to the threat of disappearance. Agriculture and livestock breeding had been weakened and unable to meet the public's needs. Epidemics were gradually becoming more dangerous.

Activities of the Red Crescent's Third Sanitary Emergency Committee in Bayburt that

included opening of orphanage, dispensary and pharmacy facilities, and food and dress aid to people in need became a light of hope for the poor people of the region.

Keywords: Red Crescent, Erzurum, Bayburt, Orphanage, Dispensary

Giriş

Birinci Dünya Savaşı, doğu vilayetlerini sosyal, demografik, sağlık, kültürel ve iktisadi yönlerinden çökerten sonuçlar doğurdu. İşgale uğrayan vilayetler aynı zamanda Rus ve Ermeni mezalimine maruz kaldı (Arslan-Tekir, 2015, s. 1574).

Erzurum vilayeti seferberlikten başlayarak işgal edildiği güne kadar savaşın yükünü omuzladı. (İlden, 1998, s. 20-21; Aksun, 2005,s.174) Vilayet, işgal sonrası ise iki yıl boyunca her türlü sefalet ve yokluğa göğüs gerdi. Bununla birlikte yüz binlerce insan da memleketlerini terk ederek başka vilayetlere göç etmek zorunda kaldı. Kurtuluşu takiben memleketlerine dönenleri ise harap olmuş köyler ve kasabalar karşıladı. (Karabekir, 1990,s. 55; Allen-Muratoff, 1966, s. 429; Kılıç, 1998, s. 319; Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Kafkas Cephesi 3ncü Ordu Harekâtı, II, (Genelkurmay Başkanlığı Yayını),1993, s. 452-453; Tekir, 2016, s. 45)

Rusya 1917’de savaştan çekilse de Taşnak çeteleri “*Büyük Ermenistan*” hayaliyle Erzurum Vilayeti’nin hemen hemen her yerinde mezalime devam ediyordu. Tanin Gazetesi 13 Mart’ta Erzurum’un kurtuluşunu ele alırken “*Erzurum’un İstirdadı Münasebetiyle*” adlı makalede; Taşnak çetelerinin bir sistem dâhilinde kanlı tahribata sebep olduklarına, Türk askerlerinin kurtardıkları yerlerde tesadüf edilen manzaranın bunu ispat ettiğine dikkat çekiyordu. (Tanin, 13 Mart 1334/1918, No: 3324)

3. Ordu Komutanlığı kurtuluşu takiben Erzurum ve Erzincan’ın durumunu tespit etmek amacıyla bir inceleme başlattı. Heyet-i Müfettişkiye Müdür-i Umumîsi Hamid Bey tarafından 22 Mart 1918’de kaleme alınan raporda bölgede yegâne sorunun Ermeni çeteleri olmadığı, en az onun kadar açlık, evsizlik ve düzensizlikten kaynaklı sorunların çözüm beklediği belirtildi. Raporda ahaliye ilişkin sorunlar şöyle maddeleştirilebilir:

1. Erzurum ve Erzincan şehirleri kısmen, merkez köylerinin ekserisi tamamen tahrip edilmiştir. Tahribat Ruslar ve Ermeniler tarafından icra olunmuştur. Ermenilerin çekiliş güzergâhına tesadüf eden bütün köyler imha edilmiştir.

2. Ahali büsbütün açtır. Şehirlerde Rusların terk ettiği iâşe ancak iki haftalık ihtiyacı karşılamaktadır. Ondandır buralarda mâişet elim bir şekil alacaktır.

3. Ahalinin elinde ziraat için tohumluk oldukça azdır. Bu durum gelecek için tehlike arz etmektedir. Sorunun çözümü için; mülki teşkilatın

kurulması, bölgeye tahsisat gönderilmesi, Trabzon'a mümkün olduğu kadar iâşe yetiştirilmesi ve ahaliye gerekli alet-edevat dağıtılması gerekmektedir (Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi Dâhiliye İdare-i Umumiyye, 20-18/12-15)¹. Erzurum Vali Vekili Recep Bey'in 18 Nisan 1918'de Dahiliye Nezâreti'ne gönderdiği telgrafta dile getirdiği sorunlar Hamid Bey'in raporunu doğrular nitelikteydi².

¹ Bu tespitler göz önüne alındığında Celal Nuri (İleri) Bey'in Ati'de 9 Nisan 1918 tarihli "Kurtarılan Vatan Aksami" adlı makalede Rusların harap ettiği ve ahalisinin türlü cefaya maruz kaldığı vilâyetlerin yeniden imarı için milletin ve hükümetin ciddi mesai harcaması gerektiği görüşünün nedenli haklı olduğunu gösteriyordu (Ati, 9 Nisan 1334/1918, No: 99).

² "1. Yalnız Erzurum kasabalarında yevmilerini tedarikten aciz cidden muhtaç-ı iâşe sekene binleri mütecaviz nüfus mevcut olup bu miktar günden güne tezayüd etmekte ve henüz tahkikatı ikmal edilemeyen mülhakatta dahil olduğu hâlde on beş, yirmi gün sonra otuz beş, kırk bin adet olacağı muhakkak görülmektedir.

2. Nüfus-ı mevcude ve vefabat ve zayıat miktarının tahriri, vilâyet ahvâl-i ziraiyesinin keyfiyet ve kemiyeti ile ne kadar tohuma ihtiyaç bulunduğunun ve bir taraftan da vesâit-i nakliyenin tespiti gibi bir çok vazife-i mühime karşısında bulunan vilâyetin hâlen ne jandarma, polis ve ne de memurin kadroları bu ihtiyacâtı tedvire velev kısmen olsun kâfi gelmeyip jandarma alay ve tabur kumandanlarıyla polis müdir ve komiserlerinin ve erkân ve rüesa-ı memurinden hiç olmazsa vilâyet defterdar ve tahrirat müdirinin bir an evvel izamlarına ahval-i maruza cidden lüzum-ı acil göstermektedir.

3. Vilâyetin geçirdiği buhran ve ika edilen tahribat pek büyüktür. Merkez ve mülhakatta mebani ve mesakinin hemen nısfından ziyadesi na-bedbid ve köyler harebezâr bir hâle gelerek birçoklarının sakinleri mevasız kalmış ve bunların suret-i muvakkatde nisbeten mamur köylere yerleştirilmek suretiyle iskânları icra edilmek düşünülmüştür. İmar ve ihyası devletçe mültezim olması tabii bulunan bu karyeler halkını kendi arzusu gibi inşaatta serbest bırakacak olur isek kavaid-i hıfz-ül sıhhiyyeye gayr-ı muvafık bir takım mesakin vücuda getireceklerdir. Bunun ıslahı atiyen hazine-i devleti büyük büyük mesarife maruz kılacaktır. Bu fazla mesarif-i külfete mahal kalmamak ve ahaliye bir miktar muavenet-i nakdiyede bulunulmak ve vakit ve zamanıyla inşaata başlatılmak üzere şimdiden miktar-ı kafi meblağın ve bunların tarz-ı inşaatının fen ve hıfz-ül sıhhiyyeye tatbiki maksadını teminatlen lüzumu kadar da mühendisin vücuduna ihtiyaç hesap edilmektedir.

4. İklim icabınca mahdut olan ziraat mevsiminin müruruna rağmen ahali yedindeki vesâit-i mevcudenin azamî kısmı nakliyât-ı askeriyede istihdam edilmekte olup elde az miktarda vesâit-i nakliye kalmıştır. Bu miktar vesaitte göre olsun tohumluk ihtiyacının temini emrindeki teşebbüsât hâlâ semere-bahş olamamıştır. Temin-i âti için biran evvel yetiştirilmek şartıyla üçte ikisi arpa ve biri buğday ve patates olmak üzere iki yüz ton tohumluğun irsalini ihtiyacat-ı muaccelenin en başlıcası olarak arz eylerim.

5. 25 Mart 334 tarihli ve 8 numrolu tahrirat-ı nezâretpenâhileriyle memleketlerine

Kurtuluşu takiben hükümet, vilayette mülki idareyi tesis etmek üzere harekete geçti (BOA DH.İ.UM, 20-18/12-13, 23 Mart 1334/1918). Yaz ve sonbahar aylarında atılan adımlar yeterli olmadı. Mondros Mütarekesi imzalandığı günlerde ise sorun hala devam ediyordu (BOA DH.İ.UM, 20-18/12-33, BOA DH.İ.UM, 20-18/12-58)³.

1919 yılı itibariyle Erzurum vilayetine bağlı olan Bayburt genel durumu şöyleydi:

Kuzeyde Lazistan Sancağının Rize kazasına bağlı İkizdere nahiyesiyle Of, Sürmene kazaları ve Gümüşhane; güneyde Erzincan ve Mamahatun, Şerma, İspir; batıda Kelkit kazalarıyla çevriliydi. Bayburt kazası ekseriyetle yaylaydı. Deniz seviyesinden yüksekliği yaklaşık 1.900-2.000 metre arasında olup 2.500-3.000 metre yüksekliğinde köyleri de mevcuttu. Bayburt'ta yazlar yumuşak, kışlar şiddetli soğuk ve uzun geçiyordu. Varuk/Vauk ve Kop dağları kış aylarında ulaşımı oldukça zorlaştırıyordu. Bayburt'un Everek nahiyesi zamanında ormanlarıyla meşhur olsa da Birinci Dünya Savaşından sonra bu ormanlardan eser kalmadı (KA, 150/ 2.4).

Rus istilasından önce kazanın nüfusu 68.679 İslam, 7.238 Ermeni ve 925 Rum olmak üzere toplam 76.842 idi. Kurtuluşu takiben nüfus 41.962'ye gerilemişti. İdari taksimat açısından bakıldığında kaza; merkez kaza ile Hart, Pulur ve Everek adında üç nahiyeden meydana geliyordu. Savaştan önce merkez kazanın 72, Hart nahiyesinin 40, Pulur nahiyesinin 42, Everek nahiyesinin 40 köyü mevcut iken 1919 yılı itibariyle köylerin büyük kısmı harap haldeydi.

Bayburt ahalisi genel itibariyle ziraatla geçimini sağlıyordu. Savaştan önce kazada 400.000 kilo tarımdan olmak üzere genel itibariyle 3.000.000 kilo mahsul elde ediliyordu. 1919 yılında ise tarım mahsulü 20.000-30.000 kilo arasında gerçekleşti. Savaştan önce kazada 200.000'i aşkın koyun ve keçi mevcut iken bu rakam 3.000'e gerilemişti. Sığır ve çift hayvanatının sayısı da 80.000'den 7.000'e düşmüştü. Savaştan önce kazada 40.000'den fazla arı kovanından 250 bin kıyye (1 Kıyye: 1.282 gr) bal elde edilirken kovan sayısı şimdi 600-700 civarında

suret-i iadeleri istifsar buyrulan mültecilere gelince; köylerin arz olunan hâl-i hazırına göre bunların şimdiden yerlerine iadeleri kendilerinin açıkta ve maişetçe de hâl-i sefalette kalmalarına mucip olacaktır. Çünkü sene-i sabıkaya nazaran bu sene iki buçuk milyon kadar noksan tohum-ı zira edilmıştır. Bunların iadeleri kabiliyeti mahsulât-ı cedidenin orağında anlaşılacaktır. Binaenaleyh şimdilik iadelerinden sarf-ı nazar buyrulması muvafık-ı maslahattır. Buraya gönderilecek valinin bir an evvel izamı emrinde müsaade-i aliyyelerini başkaca istirahat eylerim" (BOA DH.İ.UM, 20-18/12-39).

³ 25 Mayıs 1334/1918. Meclis-i Vükelâ'nın bu kararına rağmen vilâyetlerden gönderilen telgraflar sorunun aslında aşılamadığını gösteriyordu. Erzurum Valisi Münir Bey 27 Mayıs'ta; sair vilâyet ve sancaklarda bulunan Erzurum memurlarının vasıtasızlıktan hareket edemediklerini, gelemeyenlerin yerine başka memurların tayininin ise doğru olamayacağını ve bu durumda mülkî idarenin tam anlamıyla teşekkül edemediğini belirterek çözüm olarak ordunun memurlara vasıta tedariki ile yollarda işçilerinin temin etmesini önerdi (BOA DH.İ.UM, 20-18/12-66).

bulunuyordu.

Bayburt kasabasında önceden 1.500'den fazla dükkân, han, kahve ve otel mevcut olduğu halde 1919 yılı itibariyle bu rakam 400'e inmiş bulunuyordu. Sanayi mahallinden olup sene de 200.000 çarık imal eden dabağhane harap bir haldeydi.

Kasabada Türkler arasında sanatkâr pek az iken gayrimüslim unsurların ayrılmalarının ardından tenekecilik, demircilik, kunduracılık ve terzilik gibi sanatlarla da uğraşmaya başladılar. Bayburt Trabzon-Erzurum-İran yolu üzerinde bulunmasından dolayı ahalinin çoğu ticaretle uğraşıyordu. Başlıca ticaret malları hayvanat üzerinden elde edilip koyun, yün, deri, yağ ihracıydı (KA, 150/ 2.3).

Kazanın su kaynakları bol ve temiz olmasına karşın bazı kimselerin kasabadan geçen Çoruh nehrinin suyunu kullanmaları tifo, kolera ve dizanteri gibi salgın hastalıkların artmasına neden oluyordu.

Meskenler köylerde ve kasabada insan sağlığı ve çevre şartları gözetilerek inşa edilmemişti. Savaş esnasında dörtte üçü tahrip edilen bölgeye dönen halk başını sokabildiği evlerde yaşamaya mecbur olmuştu. Han, kahve ve hamamların çoğu yıkıldığından geride kalanlar yeterli değildi.

Esnaf, tüccar her zümreden insan kahvelere düşküdü. Halk cirit ve güreş oyunlarına oldukça ilgi gösteriyordu. Kadınlar genelde evlere mahkûm ve sıhhatleri bozuk bir yaşam sürüyordu. Savaş şartları toplumda genel ahlak kurallarının hızla bozulmasına fuhuş ve benzeri durumların artmasına neden olmuştu. Savaş aynı zamanda genel sağlık yapısının da çökmesine neden oldu. Sıtma, uyuz, zakkum ve frengi gibi hastalıklar oldukça çoğalmıştı. Halkın doktor ve sağlık memuruna ihtiyacı gün geçtikçe artıyordu. Sivil sağlık memurlarının yanı sıra askeri hastanede halka hizmet veriyordu.

Memlekette ortalama ömür süresi otuz olarak kabul edilmekle birlikte kazada kadınların yaşadığı sağlık sorunları ve çocukların iyi beslememesinden kaynaklı ölümlerin yaşanması ortalama ömrü aşağı çekmekteydi. Bununla birlikte köylerde seksen yaşında ihtiyarlara da rastlanıyordu.

Harpten evvel kasabada bir ortaokul, köylerde dokuz ilkokul mevcut iken şu an hiçbiri kalmadı. Okuryazarlar yaklaşık olarak yüzde iki, üç oranındaydı (KA, 150/ 2.2).

Erzurum İmdat Heyeti'nin Bayburt'taki Faaliyetleri

1919 yılı itibariyle hükümetin ve yerel makamların aldığı tedbirler sorunları çözmekte yetersiz kalıyordu. Köy, kasaba ve şehirler canlılığını yitirmiş, yerli ve muhacir aileler başlarını sokacak evden, ekmek yapacak buğdaydan yoksun haldeydi.

Hilal-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezi böyle bir ortamda 8 Mart 1919'da Erzurum, Erzincan, "Şimal-i Mamuretü'l-Aziz" ve Trabzon'a birer imdat heyeti gönderme kararı aldı (Kızılay Arşivi, 153/8). "Hilal-i Ahmer Anadolu Heyet-i Sıhhiyesine Dair Malumat" başlığını taşıyan bir belgede ise söz konusu yerlere 26 Mayıs 1919 tarihinde imdat heyeti gönderilmeye karar verildiği beyan ediliyordu (KA, 849/5).

Erzurum vilayeti ahalisine yardım etmek üzere teşekkül ettirilen heyetin görevi; "...Erzurum, Bayezid, Eleşkird, Tercan, Diyadin ve

Karakilise’de eczahane açmak, hastalara bakmak, eytamhane ve hastahanelere erzak, ilaç ve çamaşır ita eylemek dispanser ve belediye eczahaneleri tesisi gibi muavenetde bulunmak...” idi. Heyetin başkanı Doktor Lütfi Bey olup, görev süresi Temmuz-Aralık 1919 tarihlerini kapsıyordu. Heyet bu süre içinde toplam 25.079 liraya tekabül eden gıda, ilaç ve giyim yardımı sağlarken, aylık ortalama 4.180 lira harcayacaktı (KA, 849/5).

İstanbul’dan 26 Temmuz 1919’da hareket eden heyet, kırk altı (46) saatlik yolculuktan sonra Trabzon’a ulaştı. Heyeti, Vali Bey namına Sıhhiye Müdürü Kemal Bey ile Birinci İmdat Heyeti karşıladı. Heyet yanlarında getirdikleri 107 tonluk yardım malzemesini sevk etmek üzere Trabzon’da bir hafta kaldı. Bu süre içinde yardım malzemeleri dört kafile halinde Bayburt ve Erzurum’a sevk edildi. Lütfi Bey ilk raporunda Trabzon’dan Bayburt’a intikallerini ve Bayburt’un durumunu şu cümlelerle tasvir ediyordu:

“Trabzon’da bir hafta kalarak eşyalarımızı sevk etmekle iştigal ettik. Her kafileye bir iki memur terfik ederek dört kafileyle bütün erzak ve eşyalarımızın sevkine muvaffak olduktan sonra Gümüşhane’ye kadar bize refakat eden birinci Heyet-i İmdadiye ile Trabzon’dan hareket ve altı günde muntıkamız dahilinde bulunan (Bayburt) kasabasına muvasalat ettik. Bayburt’un ihtiyac-ı azim içinde olduğu zaten gerek Trabzon ahalisinden ve gerekse Erzurum Sıhhiye Müdürü Şerif Bey’le makine başında yaptığımız muhabereden anladığımız için vilayet merkezine muvasalattan evvel Bayburt’da faaliyet-i mübaşeret ettik” (KA, 150/1.4).

İmdat Heyeti Başkanı Lütfi Bey, 4 Ağustos 1919’da Trabzon’dan Kızılay Cemiyeti Başkanlığı’na gönderdiği telgrafta; mevcut erzak ve eşyadan 50 tonu Erzurum’a, 10 tonu Bayburt’a sevke muvaffak olduklarını, heyetin de 5 Ağustos itibariyle hareket edeceğini, Bayburt’un ihtiyacının fazla olduğu Erzurum ile yapılan muhabereden anlaşıldığı için önceliğin Bayburt’a verileceği bildiriyordu (KA, 150/5).

Telgraftan heyetin 5 Ağustos itibariyle Bayburt’a hareket ettiği anlaşılıyordu. Trabzon’dan Bayburt’a seyahat ise altı gün sürdü ve 10 Ağustos itibariyle heyet Bayburt’a ulaşarak mesaisine başladı (KA, 150/3).

Heyet, Bayburt’a yardım faaliyetlerini organize etmek üzere öncelikle kaza kaymakamı, belediye heyeti ve belde eşrafiyla istişare toplantısı düzenleyerek bir çalışma programı belirledi ve yardımların bu program çerçevesinde yapılmasını kararlaştırdı (KA, 150/1.2).

Bayburt şehir merkezinde üç gün kalındı. Bu süre zarfında ilk olarak ihtiyaç sahipleri tespit edilerek bunlara yardıma öncelik verildi. Bu maksatla Belediye’den yardıma muhtaç olanları gösteren bir defter hazırlanması istendi. Eşraftan birkaç zat, belediye ve ihtiyar heyetinden oluşan bir komisyon kuruldu. Bu komisyonun faaliyetiyle oluşturulan “muhtacin

defteri” gereğince yine adı geçen komisyonun gözetiminde heyet tarafından 2.000 kûsur nüfusa çamaşır ve erzak dağıtıldı. Ayrıca kasabada 60 muhtaç aile tespit edilerek kendilerine gereken yardım yapıldı (KA, 150/11).

Belediye tarafından evvelce toplattırılarak güya bakılıp beslenmekte olan fakara çocukları yurdu sefil yuvasından başka bir şey değildi. Burayı iyi bir Darüleytam (Yetimler yurdu, yetimhâne) haline dönüştürmek için gayret edildi. Bunun için öncelikle bir idare heyeti oluşturuldu. Ardından mevcut seksen çocuğa elbise ve gereken üç aylık erzak heyet idaresine verildi. Yetimhanenin üç ay sonraki iâşesini temin için kaza kaymakamlığı ve Belediye Başkanı ile görüşülerek onların yardım ve destekleri sağlandı. Bu suretle seksen çocuğun hayatı kurtarıldı (KA, 150/11).

Heyetin üçüncü büyük hizmeti kaza merkezinde bir dispanser açmaktı. Dispanser günlük yüzü aşkın hastaya hizmet verir hale getirildi.

Bayburt'un eczaneye şiddetle ihtiyacı olduğu tespit edildi. Belediye'nin bütçesinde bu husus için 500 lirası bulunduğu anlaşılınca eczanenin açılması için teşebbüse geçildi. İhtiyaç duyulan ilaçlar heyet tarafından temin edildiğinde eczanenin açılmasının mümkün olduğu anlaşıldı. Bu maksatla Erzurum'a gidip belediye namına askeri makamlardan gereken ilaçlar satın alınarak büyütülmek üzere şimdilik küçük bir eczane açıldı. Bu suretle kasabanın büyük bir sağlık ihtiyacı temin olundu.

Kaza merkezinde ilk safhada görülen bu eksiklikler giderilmekle beraber çalışmaların sürekliliğini temin için bir memur bırakılarak nahiyelere gidilme kararı alındı (Bayburt'tan Hilal-i Ahmer Cemiyeti Başkanlığı'na 13 Ağustos 1919 Tarihli Telgraf; KA, 150/11).

Bayburt'un nahiyelerine yönelik çalışmalar 13 Ağustos'ta başladı ve 9 gün sürdü. Yol üzerinde bulunan köyler bizzat ziyaret edildi. Kazanın 160 kûsur köyüne ayrı ayrı gitmek zaman kaybına yol açacağından köylülerin muhtaçları Hart, Pulur ve Maden nahiyelerinde toplattırılarak 2.000 muhtaç köylüye erzak ve çamaşır yardımı yapıldı. Böylece Bayburt Kazası'nın tamamında 4.000 nüfusa yardım edilmiş oldu. Fakat bu sayı yardıma ihtiyaç duyanların ancak yüzde yirmi veya yirmi beşine tekabül ediyordu.

Sonuç itibariyle yardımlar ahali üzerinde tarif edilemeyecek derecede olumlu tesir yaptı. Şimdiye kadar böyle bir yardım görmemiş olan ahalinin şaşkınlık yaşadığı heyet tarafından gözlemlendi. Lütfi Bey bu durumu aşağıda ifade edilen örnekle izah ediyordu: (KA, 150/1.1)

“... Hart nahiyesine mülhak Gerz-i süfli karyesinde tesadüf ettiğimiz hali arz edeyim: İlk köylere çıktığımızda irae-i tarik için beraberimizde bir jandarma ile mezkûr karyeye uğradık. Muavenet için geldiğimizi, fakaraların kimler olduğunu mevcut bir iki ihtiyardan sorduk. İhtiyarlar köyde kimse olmadığı cevabını verdiler

ise de bu hususta bizden daha tecrübeli olan jandarma atılarak para için gelmediğini, bilakis muavenet için geldiğini söyledi biz de teyit ettik derhal ihtifa eden köylüler toplandı. Fukaraları tefrik edip muavenet ettiğimizi gören köylü hayret ederek filhakika İstanbul'dan yardımcı heyet geldiğini işittilerse de inanmadıklarını para toplamak için yine bir tuzak olduğunu zan ettiklerini mahcubiyetle itiraf ve şevketmeab efendimize hayırlı dualar ettiler... ”.

Bayburt'taki çalışmalar 22 Ağustos'ta sona erdi. Heyet yirmi sekiz saatlik seyahatin ardından 24 Ağustos'ta Erzurum'a ulaştı. Lütfi Bey, aynı gün Kızılay Cemiyeti Başkanlığı'na gönderdiği telgrafta; Bayburt ve bağlı yerleşim yerlerine ilişkin yardımın sona erdiğini vurgulayarak Erzurum'a ulaştıklarını bildirdi (Erzurum Sıhhiye İmdat Heyeti Başkanı Lütfi Bey'den Hilal-i Ahmer Cemiyeti Başkanlığına 24 Ağustos 1919 Tarihli Telgraf; KA, 150/4).

Bayburt ve nahiyelerinde gerçekleştirilen yardım ve sağlık hizmetleri heyet başkanı Lütfi Bey tarafından 24 Ağustos 1919'da raporlaştırılarak Kızılay Cemiyeti Başkanlığına gönderildi (KA, 150/1.2,1).

Heyet Bayburt'taki çalışmaların bir benzerini Erzurum'da ve Bayezid'de tatbik etti. Bu kapsamda muhtaçlara çamaşır ve fanila dağıtıldı. Erzurum'daki sefaletin büyüklüğü dikkate alınarak 400 ton erzak ihtiyaç sahiplerine ulaştırıldı. Her gün 1.000 fakire günlük yarımşar kilo ekme dağıtmak üzere bir fırın hizmete sokuldu. Sancak dahilinde 500 yetim çocuk koruma altına alınarak her türlü ihtiyaçları karşılandı. Çocuklara elbise, giyecek ve 200 ton erzak temin edilerek Darüleytam'ın düzenli çalışması sağlandı. Heyete tahsis edilen binanın bahçesinde bir dispanser açılarak günlük 150 ila 300 arasında hastaya ilaç ve tedavi hizmeti verildi (Erzurum Sıhhiye İmdat Heyeti Başkanı Lütfi Bey'den Hilal-i Ahmer Cemiyeti Başkanlığına 14 Eylül 1919 Tarihli Rapor; KA, 150/10.1,2).

İmdat heyetinin Bayburt kazası başta olmak üzere Erzurum ve Bayezid livalarında yaptığı hizmetler Erzurum belediye başkanı Zakir Bey tarafından şükran ve minnetle karşılandı. 3 Kasım 1919'da Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Merkezi Umumiye Riyaset-i Aliyesine hitaben gönderdiği telgrafta muhtaçlara, yetimlere ve Kafkas mültecilerine yapılan yardımlardan duyduğu memnuniyeti dile getirdi (Erzurum Belediye Reisi Zakir Bey'den Hilal-i Ahmer Cemiyeti Başkanlığına 3 Kasım 1919 Tarihli Telgraf; KA, 71/99)⁴.

⁴ Hilal-i Ahmer'in Erzurum vilayetindeki faaliyetleri şükran ve minnet hatırası olarak yüreklerde yer etti. Bu yüzden Erzurum Belediye Başkanı Zakir Bey, kalabalık erkân ve halk ile birlikte heyete dönüş yolunda Bayburt'a kadar eşlik ve 2 Aralık'ta Trabzon'a doğru yolcu edecekti. KA, 157/385.

Benzer teşekkür Erzurum Vilayeti Sıhhiye Müdüriyeti tarafından dile getirildi. 9 Kasım 1919'da Cemiyet başkanlığına gönderilen telgrafta Sıhhiye Müdürlüğü heyetin çalışmalarını "hidmet-i güzide" olarak vasıflandırıyor. (Erzurum Vilayetinden Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne 9 Kasım 1919 Tarihli Telgraf; KA,150/13; KA, 150/13.1)

Son teşekkür ise Albayrak Gazetesinden geldi. Albayrak Gazetesi 4 Eylül'de yayınladığı yazıda milleti adına heyete şükranlarını sunuyordu (Albayrak Gazetesi, 4 Eylül 1919, Sayı:25).

Sonuç

Erzurum İmdat Heyeti 1919'da Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Doğu Anadolu ve Doğu Karadeniz vilayetlerine gönderdiği üçüncü yardım heyetidir. Heyet görevi gereği yardıma ihtiyacı olan insanlara her türlü giyim, gıda ve sağlık hizmeti sundu. Bunun yanı sıra fırın, Darüleytam, dispanser ve eczane gibi müesseseler vücuda getirerek kaza ve sancakların durumunu iyileştirmeye çalıştı.

Erzurum vilayetinde Temmuz-Aralık 1919 tarihleri arasında faaliyet yürüten heyet toplamda 25.079 liraya tekabül eden gıda, ilaç ve giyim yardımı yaptı. Mahalli yönetimlerin parasız, yardımsız ve kadrosuz olduğu bir dönemde heyetin faaliyetleri devlet adına önemli bir açığı kapatmaya yönelikti. Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin kararı ve yardımları olmasaydı binlerce insan hastalık ve gıdasızlıktan hayatını kaybedebilirdi (KA, 849/5).

Ciddi mesainin harcandığı yerlerin başında Bayburt geliyordu. Zira şehir savaşın bütün yıkımını yaşamış, kasaba ve köyler yaşanamayacak hale gelmişti. Kaza nüfusunun üçte biri savaş şartlarından ötürü ya ölmüş ya da memleketlerini terk etmişti. Kasabada hayat adına ne varsa yok olma noktasına gelmiş, tarım ve hayvancılık zayıflamış ve kazanın ihtiyaçlarını karşılamaktan oldukça uzaklaşmıştı. Sağlık sorunları ise her geçen gün tehlikeli bir hal alıyordu. Lütfi Bey'in kaleme aldığı rapor bu noktada Bayburt'u bütün yönleriyle inceleyen ve savaş sonrası Bayburt'un sosyal, kültürel, sağlık ve iktisadi durumu hakkında tespitler içermesi bakımından kıymetlidir.

Heyetin Bayburt'taki faaliyetleri iki kısma ayrılır. Birincisi kasaba merkezindeki çalışmalardır ki öncelikle tespit edilen 2.000 muhtaca çamaşır ve erzak yardımı yapıldı. Belediye tarafından açılan fakat kötü şartlarda bulunan çocuk yurdu Darüleytam'a dönüştürüldü. İkincisi ise kaza merkezinde bulunan 12 gün boyunca bir dispanser açılarak günde yüzü aşkın hastanın tedavisi yapıldı. Böylece 1.200'ün üstünde insana sağlık hizmeti verildi. Ayrıca küçük bir eczane açılarak hastaların ilaç temin edebilmesinin önü açıldı. Nahiyeelerde ise 2.000 muhtaca ulaşılarak erzak ve

çamaşır yardımı yapıldı. Böylece toplamda 4.000 kişiye doğrudan yardım götürüldü.

Heyet başkanı Doktor Lütfi Bey'in ifadesine göre yapılan yardımlar ihtiyaç sahiplerinin yüzde yirmisine tekabül ediyordu ki buna göre toplamda 20.000 kişi yardıma muhtaç haldeydi. Bu ise Bayburt Kazası'nın hali hazırda yarısının yoksul ve çaresizlik içinde bulunduğunu gösteriyordu.

KAYNAKLAR

A) Arşiv Kaynakları

- Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi Dahiliye İdare-i Umumiyye, 20-18/12-13, 23 Mart 1334/1918.
BOA DH.İ.UM, 20-18/12-15.
BOA DH.İ.UM, 20-18/12-33.
BOA DH.İ.UM, 20-18/12-39.
BOA DH.İ.UM, 20-18/12-58, 25 Mayıs 1334/1918.
BOA DH.İ.UM, 20-18/12-66.
Kızılay Arşivi, 153/8.
KA, 150/ 2.4.3.2.1.
KA, 150/1.1.
KA, 150/1.2,1.
KA, 150/1.4.
KA, 150/10.1,2.
KA, 150/11.
KA, 150/3.
KA, 150/4.
KA, 150/5.
KA, 150/6.
KA, 157/385.
KA, 71/99.
KA, 849/5.
KA,150/13.
KA, 150/13.1.

B) Süreli Yayınlar

- Albayrak Gazetesi, 4 Eylül 1919, Sayı:25.
Atı, 9 Nisan 1334/1918, No: 99.
Tanin, 13 Mart 1334/1918, No: 3324.

C) Telif Eserler

- Aksun, Z. N. (2005). *Enver Paşa ve Sarıkamış Harekâtı*. İstanbul: Ötüken Yayınevi.
Allen, W.E.D. ve Muratoff, P. (1966). *Türk-Kafkas Sınırındaki Harplerin Tarihi*. Ankara: Genelkurmay Basımevi.

- Arslan, N. ve Tekir, S. (Mayıs 2015). “Birinci Dünya Savaşı Öncesi Türk-Rus Sınırında Ermeni Faaliyetleri”, II. Uluslararası Türk-Ermeni İlişkileri ve Büyük Güçler Sempozyumu, 6-8 Mayıs 2015, Erzurum, II, 1573-1587.
- Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Kafkas Cephesi 3ncü Ordu Harekâtı, II (1993). Ankara: Genelkurmay Başkanlığı Yayını.
- İlden, Ş. (1998). *Sarıkamuş*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Karabekir, K. (1990). *Doğunun Kurtuluşu*, Erzurum: Erzurum Ticaret ve Sanayi Odası.
- Kılıç, S. (1998). *Türk-Sovyet İlişkilerinin Doğuşu*, Dergah Yayınları.
- Tekir, S. (Bahar 2016). “Birinci Dünya Savaşı'nda Doğu Anadolu ve Doğu Karadeniz Rus İşgal Bölgelerinden Yapılan Göçler”, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, XVI/32, s.43-65.

EK

Hilal-i Ahmer Merkezi Umumisi Riyaseti Celilesine

Erzurum'da ihtiyaç-ı azim içinde kırılan bi-çare millet ve vatandaşlarımıza yardım etmek heves ve heyecanı ile kabul ettiğimiz mukaddes ve insani vazife için Loyd vapuruyla 26 Temmuz sene 335 tarihinde İstanbul'dan hareket ettik. Vapur Boğaziçi'nde bir buçuk saat bit-tevkif seyahat vesikalarımız İtalyanlar tarafından muayene ve tedkik edildi. Baade hareketle İstanbul muhitine bir nazar ve veda atfettikten kırk altı (46) saat sonra Trabzon'a muvasalat ve Vali bey namına gelen Sıhhiye Müdürü Kemal Bey ile birinci imdat heyeti arkadaşlarımız tarafından istikbal olunduk.

(107) ton eşyamız Trabzon'un her hususta fedakârlıkları meşhud olan mavnacı ve hamalları tarafından yarı fiyatla üç saat zarfında bilâ-noksan çıkarıldı. Mavnacı ve hamalların birinci ve ikinci heyetlerde hiç bir para almadıkları halde bizden almaları büyük ihtiyaç içinde oldukları cihetle bizim mükerrer teklifatımız üzerine olmuştur. Mahaza bizim heyetten de nisf-il ücret almaları şayan-ı teşekkürdür. Trabzon'da bir hafta kalarak eşyalarımızı sevk etmekle iştigal ettik. Her kafileye bir iki memur terfik ederek dört kafileyle bütün erzak ve eşyalarımızın sevkine muvaffak olduktan sonra Gümüşhane'ye kadar bize refakat eden birinci heyet-i imdadiye ile Trabzon'dan hareket ve altı günde mıntıkamız dahilinde bulunan (Bayburt) kasabasına muvasalat ettik.

Bayburt'un ihtiyaç-ı azim içinde olduğu zaten gerek Trabzon ahalisinden ve gerekse Erzurum Sıhhiye Müdürü Şerif Bey ile makine başında yaptığımız muhabereden anladığımız için vilayet merkezine muvasalattan evvel Bayburt'ta faaliyete mübâseret ettik. Bayburt'taki tedkikat ve tebebbuatımız ile faaliyetimiz berveche ati arz olunur:

Bayburd Kazası

Mevki-i Coğrafi ve Ahval-i Tabiyesi- Şimalen Lazistan sancağının Rize kazasına mülhak Kura-ı Seba (İkizdere) nahiyesiyle Of, Sürmene kazaları ve Gümüşhane; cenuben Erzincan ve Mamahatun, Şerma, İspir; garben Kelkit kazalarıyla mahat ve mahdut olan Bayburd kazası umumiyetle yayladadır. Sath-ı bahirden irtifa-ı umumiyesi takriben 1.900-2.000 ise de 2.600-2.900 hatta 3.000

irtifalı mahallerde köyleri vardır. Yalnız Çoruh vadisini takip eden İspir vadisi köylerde bu irtifa 1.600-1.700'dür.

Bayburd kasabası 2.000 irtifaındadır. Yazlar latif, kışlar pek şiddetli soğuk ve medid olur. Trabzon caddesinde Varuk dağı ve Erzurum caddesinde Kop dağı kış zamanları yolcuları pek mutazarrır eder. Kop dağından çığlar gelir. En ziyade şimal rüzgarları eser ve burada yağmur makamına kaimdir. Halk bu rüzgara "Balhar" namını verirler. Cenub rüzgârları da ve buna "Kabayel" namını verirler. Mahsulatı kemale erdirir. Mikyas-ı rutubete olmadığı cihetle derece-i rutubeti miktaran anlamak mümkün değilse de umumiyetle yâbis sayılır. Tahavvülât-ı harûriyyesi pek mutebeddüldür. Gündüz en sıcak zamanlarda 18+ ile 25+ iken geceleri bu mikdar 5+ kadar düşer. Civarında bataklık yoktur.

Vaktiyle kazanın Everek nahiyesi ormanlarıyla meşhur idiye de harb-i umumi dolayısıyla bu ormanların eseri kalmamıştır. Küçük zahmet ve az bir tahsisatla bu ormanları yeniden ihya etmek kabildir. Bu kazada maden suları pek münbiddir:

1. Hart nahıye merkezinin 10 dakika mesafesinde gazojen ve karbonatlı ve Avrupa koloni maden suları gibi kabil-i istimal bir maden suyu vardır.

2. Everek nahıye merkezi olan maden hanlarından bir saat mesafede yine gazojen ve karbonatlı diğer bir maden suyu daha bulunuyor.

3. Everek nahıyesinde harbin evveline kadar istifade edilen bakır madeninden mürur ederek çıkan bir maden suyu daha vardır ki bakır renginde ve bakır lezzetindedir. Kabil-i şarâb değildir. Ahali demir kablarını bu maden suyuna üç gün terk etmekle bakır galvanizesi yapmaktadırlar. Gördüklerimiz arz olunan bu üç maden suyundan ibaret ise de göremediğimiz daha bir kaç maden suyu olduğu söylenmektedir.

Nüfus ve Taksimat-ı İdariye- Kazanın kabl-el-istila nüfusu umumisi "68.679" İslam, 7.238 Ermeni, 925 Rum olmak üzere ceman 76.842 nüfusundan ibaret olup elan 41.962 nüfus kalmıştır ki mütebakisi telef olmuş veyahud bad'el hicre memlekete avdet etmemiştir. Taksimat-ı idariye bir merkez kaza ile Hart Pulur, Everek namlarında üç nahiyeden ibarettir. Kabl-el harb merkez kazanın 72, Hart nahıyesinin 40, Pulur nahıyesinin 42, Everek nahıyesinin 40 köyü mevcut iken hali hazırda köylerin bir kısmı harabdır.

Ahval-ı Zirae ve İktisadiye- Kaza heyet-i umumiyesiyle bir ziraat memleketidir. Harbden evvel bu kazada 400 bin kilo zirae ediliyor. Mahsulat-ı umumiyeye 3 milyon kiloyu buluyormuş. Bu sene yalnız 20-30 bin kilo zirae edilmiştir. Harben evvel bütün kazada takriben 200 bin müteceviz koyun ve keçi mevcut iken şimdi takriben 2.500-3.000 raddesinde ancak bulunuyor. Sığır ve çift hayvanatının mikdarı evvelce 80 bin raddesinde iken şimdi 7 bin kadar kalmıştır. Bunlardan ekserisi memalik-i Osmaniye dahilinden mülteciler vasıtasıyla gelmiştir. Tavukçuluk gibi şeyler kazada yoktur. Ancak her köyde ihtiyaçları için milli bir âdet hükmünde olan mahdudî mikdar tavuk bulunuyor. Umum kazada harpten evvel 40 bin müteceviz bulunan arı kovanından 250 bin kıyye balı istihsal ediliyormuş, halkın sekere az ihtiyacı var imiş. Şimdi 600-700 raddesinde arı kovanı kalmıştır.

194 pare köyü olan bu kazada hicret etmediklerinden dolayı 50 köy

müstesna -29 köy harab ve hal-el sekene, diğerlerinin cümlesinde selâsen nisbetinde tahribat olmuştur. Hicret eden köylerde cami ve köy mektepleri cümleten harabdır. Bayburd kasabasında evvelce 1500'i mütecaviz dükkan, han, kahve, otel bulunduğu halde şimdi bu adet 400'e inmiştir. Masnûât-ı mahalliden olub Avrupa emtiasına karşı yegâne rakib bulunan ve harben evvel çiftçilere senevi 200 bin çift çarık imal eden dabağhane elyevm harab bir haldedir.

Kasabada evvelce Türkler'den sanatkâr pek az olduğu halde harbin sebep ve intibahı dolayısıyla tenekeçiliği, demirciliği Hıristiyan sanatı addeden Türkler şimdi bu sanatlara dört el ile sarılmışlardır. Kunduracılık, terzilik gibi sanatları icra eden gençler yavaş yavaş çoğalıyor.

Bayburd'un Trabzon, Erzurum, İran yolu üzerinde bulunması ticareten mevkiini müsaîd kılmakta olduğundan kasaba ahalisinden ekserisi diğer kazalardan daha ziyade ticaretle meşguldür. Fakat ticaret alî ve fennî olmayıp, görenektir. Harbin felaketleri halkı büsbütün ticarete sülûk ettirmiştir. Başlıca ticaret koyun, yün, deri, yağ ihracıdır. Hali hazırda ticaret hayvanat üzerine cereyan ediyor. Buğdayın kıyyesi "410", arpanın 210 guruştur.

Ahvali İctimaiye ve Sıhhiye- Burada yüksek bir içtimai hayatın mevcudiyeti tabidir ki tasavvur edilemez. Hayat gelişi güzeldir. Düstur-ı mesai tevekkelenedir. Esnaf, tüccar her sınıf-ı halk kahvelere düşkündür. Kahvelerde tütün duman nargile çekilecek şeylerden değildir. Tarz-ı telebbüs milli ise de şimdi rast gelen elbiseler giyiyorlar. Köylülerin tarz-ı telebbüsleri vilayat köylüleri gibidir. Harbden evvel ilkbaharda cirid oynanmış. Dikanlılar ciride pek meraklı imişler. Binlerce atlı civar köylerden toplanır. Cuma günlerine mahsus olmak üzere bir buçuk ay devam edermiş. Fakat harb ne o atları, ne o dikanları bırakmış! Cirid oyunlarından başka güreş müsabakaları da yaparlarmış. Ahalinin şerait-i sıhhiyesi hiç iyi değildir. Memleketimizde ömür-ı vasati her ne kadar otuz kabul edilmiş ise de hali hazırda kazanın fakr-ü zaruretinden kadınların sıhhi bir tarzda çocukları besleyememeleri yüzünden burada ömür-ı vasati yüzde otuzdan daha az olduğu tahmin edilebilir. Ma'haza köylerde seksen yaşında ihtiyarlara oldukça tesadüf ediliyor.

Sular- Menba sularının münbidliğinden dolayı köylerde içilen sular temizdir. Evsaf-ı hikmeleri iyidir. Kasabada da iyi ve temiz menba suları mevcut olduğu ve ahalinin kısm-ı azamı bu sulardan istifade istimal ettikleri halde bazı cahil ahali kasabadan geçmekte ve tevellüt etmekte olan Çoruh suyunu içmektedirler. Bu su ise tifo ve kolera, dizanteri salgınları esnasında tehlikelidir.

Mesâkin- Mesâkin gerek kasabada ve gerek köylerde esasen hıfz-üs sıhhaya muvafık inşa edilmemiş iken, harp de mevcut mesâkinin dörtte üçünü tahrip etmiştir. Hicret'ten avdet eden ahali umumiyetle başını sokacak bir yer aramaya ve bulmaya mecburdur. İnşaat hususunda hiçbir yardım görmeyen halk üst üste koyabileceği iki taş arasına girmeye mahkum buldukça sıhhi düşünemez. Hela kasabada nadir, köylerde hiç yoktur. Helası olmayan bir Kasabanın lağımı şüphesiz hatıra gelmez. Han, kahve, hamamların ekserisi harpte tahrip edildiği için baki kalan kâfi gelmediği cihetle izdiham mevcuttur. Tenzifat hakkıyla yapılamıyor. Mezarlıklar karmakarışık kasabanın etrafını çevirmiştir.

Kuvve-i diniye ve içlerinde nam-dar pehlivanlar yetiştiren Bayburt ahalisinde gittikçe asar-ı tedennî müşahede edilmektedir. Kadınlar evlerde hapse mahkûmdurlar. Sıhhatleri pek bozuktur. Köylüler de üç ay ancak devam eden yaz mevsiminde mahsulatını toplar, sonra kış gelir. Evleri içinde atâlete mahkumdur. Köylü köle-i müttahimin değilse de tütün içiyorlar. Kasaba ahalisinden 15 yaşındaki çocuklar bile bilhassa tütüne mübtelâdırlar. Fuhuş muharebeden beri mütezâyid bir haldedir. Esbabı sefalettir. Talak fazlacadır. Esbabı yine sefalettir. Tevellüt kabiliyeti, sükût ziyadedir. Kız kaçırmak ve kızların kaçması burada eski bir adettir. Malarya mevcut ise mahalli olarak değil hariçten gelmedir. Ma'haza Çoruh vadisindeki birkaç köyde beledi malaryaya tesadüf edildi. Uyuz, zakkum hele frengi pek çoktur. 12 gün zarfında yalnız muayenehanemize müracaat eden frengilinin adedi yüzü mütecevizdir. halkın etıbbaya ve müdâvât-ı sıhhiyeye rağbeti ve emniyeti gittikçe bir kanaat suretinde tecelli etmekte ise de köylerde sıhhiye memurları, kasabada tabib yoktur. Ahalinin etıbbâya rağbetini daha ziyade temin için seyyar tabibler sıhhiye memurları teşkilatına ehemmiyet verilmesi lazımdır. Son zamanlarda kasabaya gönderilen bir sıhhiye memurundan maada askeri hastahanesi etıbbası da ahaliye muavenet etmektedir.

Maarif- Harpten evvel kasabada bir mekteb-i rüşdi, köylerde dokuz ibtidai var iken, şimdi hiçbir mektep yoktur. Okuryazarlar takriben yüzde iki, üç nispetindedir.

Ahval-i Tarihiye- Evâil-i kadimede "Medya" ünvanını alan Erzurum vilayetinin bir cüzü Bayburt kasabası "Bay-böri" Türkleri tarafından tesis edilmiştir. Bay zengin, böri kurt manasındadır. Zengin kurt yeri demektir. Hakikaten kurtların da çoğunluğu da vardır. Şehrin civarında kurt deresi ve nahiyelerde müteaddit dereler kurt deresi adını alır.

Asr-ı Hazreti Ömer-ül Faruk'da Arab ordusu tarafından istila olunarak Akkoyunlu Türkmenleri tarafından Akkoyunlu Devleti tesis edilmiştir. Müessisi Fahrettin Kutluğ Bey, Sinever denilen köydedir. Akkoyunlu ümerasından Yavuz Sultan Selim Hazretlerinin Mısır seferinde yevmi Ridaniye kahramanlarından "Hacı Feriğ Şad" Bey'in evlad ve ahvadı olan Pulur beyleri ünvanıyla duruyorlar ve müteaddit fermanları vardır. Harap Pulur Camii Şerifi'nin tarzı mimarisine bakılırsa Sultan Süleyman Kanuni zamanında İstanbul'dan gelme bir mimar inşa etmiştir. Romalılar tarafından inşa edilen kale Selçuklar ve Osmanlılar tarafından tamir edilmiştir. Kale harabdır. Hazreti Fatih'in harap Camii Şerifi ile hamamı gözükiyor. Bayburt şehri Fatih tarafından Otlukbeli muharebesinde zapt edilmişse de sonra yine Akkoyunluların elinde kalmış ve Yavuz Sultan Selim'in Trabzon seferinde Yanya Beyi Mustafa Bey tarafından memalik-i Osmaniye'ye ilhak edilmiştir.

Bayburt Kazasındaki Muavenet- Bayburt'ta kaza kaymakamı, belediye heyeti, eşraf-ı belde ile istişare ettikten sonra tarzı mesaimizi tespit ve şu suretle muavenet edildi:

1. Belediyeden muhtaç-ı muavenet olanların defterini isteyerek eşraftan birkaç zat ve belediye ve heyet-i ihtiyariyeden müteşekkil bir komisyonun faaliyeti ile vücuda gelen muhtacin defteri mucibince yine mezkûr komisyon muvacehesinde

heyetimiz tarafından 2.000 kûsur nüfusa çamaşır ve erzak verildi.

2. Belediye tarafından Evvelce toplattırılarak güya işe edilmekte olan fukara çocukları yurdu bir sefaletneden başka bir şey değildi. Buranın iyi bir Darüleytam haline ifrağı için çalışıldı. Mevcut seksen çocuk ilbâs ve üç aylık erzakları da teşkil edilen heyet idaresine verildi. Üç ay sonraki işelerini kaza hükümeti a'sâr mütezimlerinden temin edeceğini vaat etti. Ve şu suretle 80 çocuğun hayatı kurtarıldı.

3. Kaza merkezinde bulunduğumuz 12 gün zarfında bir dispanser açıldı. Yevmiye yüzü müteceviz hastalar tedavi edildi.

4. Bayburt'un eczahaneye şiddetli ihtiyacı olduğu ve belediyenin bütçesinde bu husus için 500 lirası bulunduğu anlaşılmağla eczahanenin küşadı için teşebbüs olundu. Edviyece muavenet edildiği halde küşadı kabil olacağı anlaşıldı ve derhal muavenet edildi. Erzurum'a gidip belediye namına cihet-i askeriyeden edviye mubayaa ederek büyütülmek üzere şimdilik ufak bir eczahane açıldı. Şu suretle kasabanın büyük bir ihtiyaç-ı sıhhiyesi temin olundu. Yol üzerinde olan köylere gidildi ise de kazanın 160 kûsur köyüne ayrı ayrı gitmek pek çok zamanı gaib edeceği cihetle köylülerin muhtaçları Hart, Pulur, Maden nahiyelerinde toplatılarak 2.000 köylü muhtacine erzak ve çamaşır verildi. Kasaba ve bu kazada 4.000 nüfusa muavenet edilmiş ve bu muavenet ihtiyacın kesretinden dolayı ancak tahminen yüzde yirmi, yirmi beşini temin edebilmiştir. Ma'haza bu muavenetin ahali üzerinde yaptığı hüsnü tesir kabil-i tarif değildir. Şimdiye kadar böyle bir muavenet görmemiş ahali bilhassa köylü hayretlere düşmüştür. Hart nahiyesine mülhak Gerz-i sufli karyesinde tesadüf ettiğimiz hali arz edeyim: İlk köylere çıktığımızda irae-i tarik için beraberimizde bir jandarma ile mezkûr karyeye uğradık. Muavenet için geldiğimizi, fukaraların kimler olduğunu mevcut bir iki ihtiyardan sorduk. İhtiyarlar köyde kimse olmadığı cevabını verdiler ise de bu hususta bizden daha tecrübeli olan jandarma atılarak para için gelmediğini, bilakis muavenet için geldiğini söyledi biz de teyit ettik derhal ihtifa eden köylüler toplandı. Fukaraları tefrik edip muavenet ettiğimizi gören köylü hayret ederek filhakika İstanbul'dan yardımcı heyet geldiğini işittilerse de inanmadıklarını para toplamak için yine bir tuzak olduğunu zan ettiklerini mahcubiyetle itiraf ve şevkatmeab efendimize hayırlı dualar ettiler.

Kasabaya avdet ettiğimizde kasabadaki işlerimiz itmam edilmişti. Hemen Erzurum'a müteveccihen hareket olunarak yirmi sekiz saat sonra Erzurum'a muvasalat olundu ve derhal Bayburt hakkında iş bu rapor yazılarak Erzurum'dan takdim kılındığı maa-l-ihiram arz olunur efendim.

Erzurum 24 Ağustos 335

Hilal-ii Ahmer Üçüncü Erzurum İmdat Heyeti Reisi

(İmza)"

(KA, 150/ 2.4.3.2.1)